

УДК 007 : 304 : 070

ТІНІ ЗАБУТИХ ЧАСОПИСІВ: РЕВОЛЮЦІЯ Й ОСОБИСТІТЬ (за матеріалами журналу «Христианская мысль», 1916–1917)

БОЙКО Алла,

д-р філол. наук, проф.

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Мельникова, 36/1, м. Київ, 04119, Україна,
e-mail: boyko_alla@ukr.net

Досліджується періодичне видання «Христианская мысль», що виходило в Києві у 1916–1917 рр. Метою статті є об'єктивне висвітлення суспільно-політичних подій зазначеного часу, які відобразились у цьому виданні. Наголошується на тому, що цей журнал був одним із небагатьох тогочасних видань для інтелігенції. Його авторами були професори Київської духовної академії і Університету Святого Володимира, відомі на той час публіцисти, філософи й літературознавці. Цей журнал є яскравим прикладом аналітичної журналістики.

В статті акцентується увага на характері висвітлення політичних (революційних) подій часів виходу журналу. Розглядається та аналізується динаміка розвитку і змін у поглядах авторів і редакційного колективу в аспекті концепції суспільного розвитку та існування церкви в державі. Пропонується періодизація цього видання: передреволюційний період, революційний, постреволюційний. Надається характеристика кожному періоду, яка ґрунтується на публікаціях у цьому журналі. Наголошується на послідовній критиці популярних на той час суспільно-політичних і економічних ідей, зокрема марксизму. Висвітлюються проблеми, порушені у «Християнській думці», а саме: людина – суспільство – держава; особистість і релігія; філософсько-етичні проблеми добра і зла; різні аспекти літератури, мистецтва, культури; доцільність смертної кари; взаємодійності в родині, кохання, проблеми статі та ін. Аргументується думка про те, що концептуальним підґрунтям усіх статей було формування особистості, захист її інтересів. Доводиться, що в журналі порушувались і на глибокому філософському рівні обговорювались нагальні питання, осмислення яких є актуальним для сьогодення. У Висновках відстоюється думка про те, що журнал «Христианская мысль» є надбанням української історії журналістики й культури.

Ключові слова: журнал «Христианская мысль», релігійно-філософське періодичне видання, революція, особистість.

Вступ. Актуальність статті вважаємо в тому, що суспільна й політична ситуація, яка склалась 1917–1918 рр. в Україні та й у всій Російській імперії, до цього часу недостатньо висвітлена й осмислена, незважаючи на численні дослідження пострадянського періоду.

Столітній «ювілей» згаданих подій спонукає до детального аналізу засобів масової інформації, в яких ці події віддзеркалились. Ще одним аспектом важливості вивчення журналу «Христианская мысль» є той факт, що це видання ще не отримало гідного місця в історії української журналістики. Також варто врахувати, що деякі науковці з РФ вважають публіцистів, які виступали в київській пресі, «російськими письменниками», тим самим ігноруючи український вектор їх діяльності. Тому й необхідно довести факт належності цього журналу до історії української журналістики і культури, незважаючи на те, що статті публікувались російською мовою.

Необхідність дослідження ситуації, яка склалась у 1916–1918 рр. зумовлена також тим, що в останні часи здійснюються спроби звинуватити інтелігенцію в причинах і наслідках суспільно-політичної кризи початку ХХ ст. Одним із ініціаторів таких дій є патріарх РПЦ Кирил (Гундяєв) [1]. Аналіз публікацій на сторінках «Християнської думки», сподіваємось, допоможе спростувати тезу цього церковного і громадського діяча РФ.

У філософському плані актуальність статті можна визначити цитатою з праці «Росія і Царьград» проф. П. Кудрявцева: «Уроки минулого висвітлюють сьогодення» (Християнская мысль. – 1916. – № 3).

Радянську «наукову спадщину», що була опублікована в часи СРСР, ми не будемо брати до уваги, оскільки переважну більшість праць того періоду вважаємо ідеологічно заангажованою й такою, що характеризується неповнотою та однобічністю висвітлення. Достовірним джерелом вивчення означених подій вважаємо пресу 1917–1918 рр., наукові праці з журналістикознавства і архівні документи, які досліджуються науковцями в останні часи.

Метою цього дослідження є розкриття особливостей трактування і відображення подій 1916–1917 рр. у періодиці для інтелігенції, а також уведення в науковий обіг журналу «Християнская мысль» і праць публіцистів, які формували контент згаданого часопису. Проблеми представників цього суспільного прошарку в революційну добу початку ХХ ст., які знайшли відображення в періодиці цих часів, не стали об'єктом прискіпливого аналізу сучасних науковців. Ми ж вважаємо ці проблеми репрезентативними для розуміння тогочасних подій, оскільки саме представники інтелігенції, які співпрацювали з пресою, акумулювали і проаналізували не лише політичні події, а й надали їх об'єктивний відбиток у пресі.

Історичні реалії, що стосуються порушених у цій статті питань, висвітлені в багатьох наукових працях. Ми візьмемо за основу монографії В. Ульяновського [2], а також мемуари філософа В. Зінківського [3], активного автора аналізованого журналу. Філософський тогочасний контекст висвітлений у працях Н. Мозгової [4 ; 5]. Проблеми діяльності Київського релігійно-філософського товариства, а також питання створення та деякі аспекти функціонування журналу «Християнская мысль» висвітлені в публікаціях українських науковців [6 ; 7 ; 8]. Авторка цієї статті також присвятила увагу цьому часопису [9 ; 10].

Методи дослідження. У статті використано низку загальнонаукових методів, що сприяли кристалізації основних ідей, закладених у змісті аналізованого часопису періоду 1916–1917 рр. Описовий метод був застосований при загальному огляді історичної ситуації і визначення тематики та проблематики журналу, методом аналізу досліджувався контент «Християнской мысли»; потреба у періодизації журналу була реалізована методом класифікації; за допомогою методу синтезу були сформульовані висновки.

Результати й обговорення. Журнал «Християнская мысль» (1916–1917) можна вважати неофіційним друкованим органом Київського релігійно-філософського товариства. Редактором цього часопису був Василь Ілліч Екземплярський, голова Товариства, а авторами – викладачі Київської духовної академії та семінарії, професори університету Святого Володимира, деякі відомі на той час публіцисти, а саме, В. Зінківський, В. Завитневич, П. Лашнюков, П. Кудрявцев, О. Доровський, які були членами зазначеної організації. Об'єднувала цих представників церковної інтелігенції ідея про те, що вдосконалити особистість і соціум, а отже, поліпшити соціальний устрій в країні можливо лише у межах християнського вчення.

Незважаючи на відносно недовгий термін існування журналу, можна виокремити два етапи в розвитку редакційної концепції: 1) філософсько-етичний; 2) суспільно-політичний, що, в свою чергу, теж поділяється на дві частини – позитивне сприйняття революційних змін у суспільстві та критичне ставлення до засобів, якими вони проводились, а потім і до наслідків революції. Можлива ще й така класифікація, яка орієнтована на суспільно-політичний контекст і складається з трьох етапів: передреволюційний, революційний, постреволюційний.

Розглянемо докладніше останню класифікацію. Перший етап характеризується висвітленням домінантних аспектів взаємодії офіційної церкви з суспільством і владою. Варто наголосити, що тісний зв'язок цієї інституції із самодержавством не

влаштував київських мислителів. Саме тому на сторінках «Християнської мысли» тривала полеміка з церковним офіціозом. Ставлення до офіційної Церкви схарактеризоване в статті В. Зінківського «Росія і Православ'є» таким чином: «Зовнішній формалізм, тупість і обмеженість, ганебне рабство перед зовнішньою владою – ось всі ці риси офіційного православ'я» (1916. – № 2. – С. 92).

Тему викриття офіційної церкви та її впливу на суспільство продовжив професор Київської духовної академії П. Кудрявцев у статті «Щасливої дороги!»: «Підміна божого людським, небесного – земним, використання релігії як засобу укріплення певного політичного устрою, перетворення церковного амвону в політичну трибуну... брехня, рабство і лакейство» (1917. – № 3/4. – С. 196).

Критичне осмислення дій церковного офіціозу реалізувалось у кількох аспектах, одним із яких було ставлення до смертної кари. Дискусії у пресі щодо цього виду покарання В. Екземплярський та його однодумці вели ще з 1908 р. Обговорювався не лише момент участі духівництва в самому акті, а й принцип смертної кари, яка, на думку більшості авторів журналу, суперечить християнству. (Головним опонентом В. Екземплярського в цьому питанні був єпископ П. Кратиров, який пізніше був приречений до смертної кари більшовицьким режимом). Саме тому указ про відміну цього виду покарання в Російській імперії вітався на сторінках журналу – зокрема це публікація «Слава Богу!» П. К. в «Християнської мысли» (1917. – № 3/4). Авторство публікації «сховано» за ініціалами, але стиль, аргументація вказують на те, що автором був Петро Кудрявцев.

Ті аспекти функціонування офіційної церкви, з якими велись дискусії на сторінках київського журналу, можна об'єднати однією концепцією – проблемами розвитку особистості. Саме всебічний розвиток особистості вважався домінантою для розвою суспільства. Авторський колектив журналу приділяв увагу становленню особистості на різних рівнях: у її взаємовідносинах із суспільством («Росія і Царьград» В. Кудрявцева (1916. – № 3), «Про зв'язок добра і зла» С. Аскольдова (1916. – № 4/5), «Особистість і суспільство в християнському світосприйманні» В. Соколова (1917. – № 1); в освіті (наприклад, «Започаткування нової середньої школи в Росії» М. Маккавейського); у впливі художньої культури і літератури («Гоголь у його релігійних пошуках» В. Зінківського, «Ідея святої Софії» П. Кудрявцева (1916. – № 9/10, 1917. – № 1), «Релігія Мережковського» В. Германова (1916. – № 7/8); у родинному і сімейному житті («Радість буття» В. Соколова (1917. – № 1, 10/12), «Стать людини» С. Булгакова (1917. – № 1), «Таємниця кохання і таїнство шлюбу» А. Журавського (1917. – № 1, 3/4, 5/6, 7/8), І. Четвериков «Психологія кохання» І. Четверикова (1916. – № 4) та ін.

У 1916–1917 рр. на сторінках «Християнської мысли» обговорювалась теорія Карла Маркса (наприклад, «Теорія історичного матеріалізму» М. Тареева в № 2 за 1917 р.), до якої виявляли інтерес деякі представники тогочасної інтелігенції, і яка в спрощеному вигляді пропагувалась серед пролетаріату. Ця теорія піддавалась критиці на шпальтах журналу саме з позицій ігнорування марксистами основ формування особистості, її світогляду, прагнень та інтересів. Духовна інтелігенція не могла погодитись із примітивізованим трактуванням людини як такої, що прагне задовольняти лише матеріальні потреби.

Православні публіцисти наголошували, що проблеми релігії, віри, моралі, національної гідності тощо є домінантними для особистості. Один із православних публіцистів наголошував: «Існує багато такого, що люди дуже цінують, але що ніяк не можна назвати «інтересом» або користю. Примусьте віруючого християнина зректись своєї віри – він краще вмре... І мусульманин не зрадить Аллаху... Так і більшість народів, що насамперед висуюють право національного самовизначення. Можливо, українцям вигідно зросійщення України... проте вони ніколи б не прийняли цієї ганебної пропозиції» (1917. – № 7/8. – С. 91).

Другий етап – так званий революційний – характеризується прагнення редакційного колективу підтримати революційні зміни в суспільстві, осмислити те, що відбувається і окреслити задачі та цілі, які може принести з собою ця подія. В. Екземплярський у редакційній статті писав: «Зійшло сонце свободи ... Напевно, її (Церкву) чекають великі випробування і страждання. Але одним страшним ... хитрим, злобним ворогом у неї стало менше ... навіки загинуло для нашої Церкви це ганебне життя, початок державного лицемірства, брехні, фальші ... зникла ця рабська своєкорислива брехня – служіння низьким політичним пристрастям» (1917. – № 3/4. – С. 187).

Цю ж думку підтримував В. Зінківський, постійний автор журналу, який зазначив: «На долю нашого покоління випало щастя бути свідками глибокого політичного перевороту в нашій країні ... зі старим ладом йде і стара психологія» (1917. – № 3/4. – С. 199). Завершується стаття оптимістичним твердженням: «Настав довгоочікуваний час вільного виявлення всіх творчих сил» (1917. – № 3/4. – С. 201).

У системі християнського світосприймання, властивого авторам досліджуваного журналу, ідея про будь-які соціальні зміни, що не супроводжувалися моральним удосконаленням суспільства, не могла знайти місця. В. Зінківський писав: «... Якщо політичне оновлення країни пройшло з вражаючою швидкістю, то її психологічне оновлення буде відбуватися дуже повільно» (1917. – № 3/4. – С. 200).

Варто відзначити, що більшість статей, які з'явилися у журналі на початку і в першій половині 1917 р., характеризуються захопленням політичними подіями, їх аналізом, а також сподіваннями на нове життя, яке, на думки київських філософів і публіцистів, має бути вільним і щасливим.

Проте починаючи з середини 1917 р., автори журналу однозначно негативно розцінили засоби, за допомогою яких стверджувалася нова влада: «Для християнської свідомості, – писав П. Кудрявцев, – революція жахлива не своїми прагненнями, які стали своєрідним відбитком євангельської правди, а своїми засобами, що дозволяють у боротьбі за свободу проливати кров» (1917. – № 7/8. – С. 195).

Київські мислителі відстоювали еволюційний, а не революційний шлях розвитку тому, що революція сприймалася ними як фізичний терор та насильство над ментальністю народу. Більшовизм трактувався на сторінках журналу видань як сила, що здатна вивільнити найгірші почуття в народі та окремії людині і дати їм змогу реалізуватися. Негативний вплив дій послідовників марксизму на мораль, ментальність нації та окремі верстви населення був для духівництва безперечним. Коментуючи події, що відбувалися тоді в країні, один із публіцистів писав: «Здається, що почалася війна всіх проти всіх, і що немає спасіння батьківщині... програма більшовиків успіху не має. Але в одному вони отримали перемогу... їм вдалося прищепити людям свою винаятковість та нетерпимість» (1917. – № 7/8. – С. 88).

Необхідно відзначити, що загальний тон видань змінюється: натомість академічного спокою, з яким вони завжди висвітлювали життєві факти, прийшла пристрасна, образна, емоційно забарвлена мова, властива кращим зразкам публіцистики.

Описуючи дії нової влади, яка проголосила домінантним принцип диктатури пролетаріату, один із авторів «Християнської мисли» О. Доровський писав, що владу захопив «... народ-раб, шалений, розбещений і грубий, що не знає ніяких законів, крім закону своєї несамовитої, хтивої та голодної плоти». І цей народ, реалізуючи захоплену ним владу, здійснює лише «п'яне огидне насильство, що коїться на очах у всього світу. Цей раб не знає сорому, здійснює жорстокі й невмотивовані вбивства у захопленні від крові та мук» (1917. – № 11/12. – С. 96).

Ймовірно, що не лише осуд, обурення та гнів були панівними почуттями авторів цих часописів, а й розуміння того, що вони мусять донести свої думки до широких верств населення. Вважаємо, що прагнення знайти слова, які були б адекватними подіям та зрозумілими читачам різних аудиторних прошарків, спо-

нукало православних публіцистів шукати нові форми для вираження своїх ідей. Роз'яснюючи аудиторії сутність більшовицької влади, автори цих публікацій звертали увагу на те, що навіть небезперечні декларації соціалістів отримали несподівану реалізацію. Замість бажаної демократії в країні панувала охлократія, тобто владу здійснювала юрба, гучно названа народом. «Не соціалізм принесли вони, так звані соціалісти, а соціальне заперечення... Яким чином сатана переплутав усі карти і перетворив чудову пісню волі на дику оргію червоного сміху. Яким чином велика справа народного звільнення, справа свободи, рівності і братерства перетворилася у кривавий хаос?», – писав православний публіцист П. Кудрявцев (1917. – № 11/12. – С. 121).

У системі християнського світосприймання, ідея про будь-які соціальні зміни, що не супроводжувалися моральним удосконаленням суспільства, не могла знайти місця. Православні мислителі відстоювали еволюційний, а не революційний шлях розвитку тому, що революція сприймалася ними як фізичний терор та насильство над ментальністю народу. Філософ і публіцист В. Зінківський писав: «... Якщо політичне оновлення країни пройшло з вражаючою швидкістю, то її психологічне оновлення буде відбуватися дуже повільно» (1917. – № 7/8. – С. 202).

Автори, які виступали на сторінках досліджуваного журналу, однозначно негативно розцінили засоби, за допомогою яких стверджувалася нова влада: «Для християнської свідомості, – писав філософ П. Кудрявцев, – революція страшна не своїми прагненнями, які стали своєрідним відбитком євангельської правди, а своїми засобами, що дозволяють у боротьбі за свободу проливати кров» (1917. – № 7/8. – С. 195). Проте, на відміну від багатьох газет і журналів, що на той час були опозиційними соціалістам, редакційний колектив київського релігійного часопису не відстоював ідеї якої-небудь партії чи політичного угруповання, не пропагували вони також і самодержавство.

Більшовизм трактувався на сторінках вищеназваного видання як сила, що здатна вивільнити найгірші почуття в народі і дати їм змогу реалізуватися. Негативний вплив дій послідовників марксизму на народну мораль, ментальність нації та окремі верстви населення був для духівництва безперечним. Коментуючи події, що відбувалися тоді в країні, публіцисти часопису дійшли висновку: «Здається, що почалась війна всіх проти всіх, і що немає спасіння батьківщині... програма більшовиків успіху не має. Але в одному вони отримали перемогу... їм вдалось прищепити людям свою винятковість та нетерпимість» (1917. – № 7/8. – С. 88).

У 1917–1918 рр. православні періодичні видання були одними з тих, що виступали проти панування більшовицького режиму. Проте, на відміну від багатьох газет і журналів, що на той час стали опозиційними більшовикам, вони не відстоювали ідеї якої-небудь партії чи політичного угруповання, не пропагували вони також і самодержавство. Цей факт пов'язаний із тим, що в Україні на той час виходили лише часописи для інтелігенції, які були приватні чи належали релігійним товариствам.

Незалежність поглядів, політична неупередженість, схильність до аналізу подій та висвітлення проблем тогочасності в широкому філософському та історичному контексті відрізняли публікації в «Христианской мысли» від інших, що містилися в масових та суспільно-політичних виданнях, автори яких зосереджувалися на констатації подій.

Висновки та перспективи. Журнал «Христианская мысль» можна вважати «ланкою» серед концептуально споріднених засобів масової інформації для інтелігентної аудиторії. Складниками цього «ланцюжка» були «Труды Киевской духовной академии» (1861–1918), газета «Народ» (1906), щомісячник «Христианская мысль» (1916–1917), часопис «Церковно-общественная мысль» (1918). Ці періодичні видання мали певні спільні риси: аудиторію – інтелігенція, яка формувала філософсько-релігійні ідеї; концептуальні особливості – домінування ідеї особистості над церквою як соціальним інститутом, державою, суспільно-політичними класами,

партіями та ін.; схожі тематику і проблематику статей; редакційний і авторський колективи, які брали участь у роботі всіх указаних видань.

Ідея цінності людської особистості була підґрунтям для публікацій в журналі «Христианская мысль» і в згаданій періодиці. Концептуальною основою цієї ідеї були праці філософа Памфіла Юркевича, одного з ініціаторів і авторів перших випусків «Трудов Киевской духовной академии», духовним учителем якого був Григорій Сковорода.

Революційні події в Російській імперії, частиною якої на той час була Україна, руйнували не лише суспільний лад, а й людську особистість на моральному і фізичному рівнях. Боротьба з цим процесом і явищем (на першому етапі виходу журналу – з церковним офіціозом, на останньому етапі – з більшовицькою владою) була пріоритетом для авторів указаних видань. Тому й звинувачення на адресу інтелігенції у тому, що вона у своїй більшості підтримувала революцію, некоректні і суперечать історичній правді. Революційні події початку ХХ ст. не можна ототожнювати із захопленням більшовиками влади в Російській імперії і в Україні.

Чи можна вважати цей журнал надбанням української журналістики і культури? На це питання даємо позитивну відповідь, і не лише з огляду на суспільно-політичний контекст сучасності. Світогляд членів редакційного і авторського колективу журналу «Христианская мысль» сформувався у колі української культури, вони мислили в українському векторі православ'я, яке мало свої неповторні і унікальні риси. Більшість із цих публіцистів отримала освіту в Київській духовній академії, в якій домінували ідеї Г. Сковороди і П. Юркевича, їх підтримували і розвивали викладачі і студенти Академії.

Ще одним аргументом на користь належності цього часопису до української журналістики може бути той факт, що його редактор В. Екземплярський і деякі його автори, зокрема, В. Зінківський, П. Кудрявцев, О. Доровський, І. Четвериков та ін. співпрацювали з урядом УНР, маючи надію на розвиток вільної України.

Журнал «Христианская мысль» вважаємо також перспективним у плані вивчення жанрових особливостей, специфіки подачі матеріалу, дослідження творчості публіцистів, праці яких з'являлись на сторінках цього часопису, впливу на аудиторію, визначення ролі й місця філософської та суспільно-політичної публіцистики в історії журналістики України.

1. *Патриарх Кирилл обвинил интеллигенцию в революции 1917 года* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.svoboda.org/a/28397883.html>. – Дата доступа: 05.02.2017.

2. *Ульяновский В. И.* Церква в Українській державі 1917–1920 рр. – К., 1997. – Кн. 1: Доба Української Центральної Ради; Кн. 2: Доба Гетьманату Павла Скоропадського.

3. *Мозгова Н. Г.* Київська духовна академія, 1819–1920: філософський спадок : моногр. / Н. Г. Мозгова. – К. : Книга, 2004. – 320 с.

4. *О религиозных философах России и Украины: персоналогические очерки* / [Аляев Г. Е., Емельянов Б. В., Мозговая Н. Г., Суходуб Т. Д.]. – Полтава : АСМИ, 2010. – 237 с.

5. *Зеньковский В. В.* Пять месяцев у власти: воспоминания / под ред. М. А. Колерова. – М. : REGNUM, 2011. – 648 с.

6. *Филиппенко Н. Г.* Киевское религиозно-философское общество (1908–1919): контуры истории / Н. Г. Филиппенко // Вестник Русской христианской гуманитарной академии. – 2007. – Т. 8. – № 1.

7. *Филиппенко Н. Г.* От истории организации к истории идей: КРФО (1908–1919) под председательством В. И. Экземплярского (осень 1912–1916 гг.) / Н. Г. Филиппенко // Христианская мысль. – 2009/2010. – № 5. – С. 213–231.

8. *Пастушенко Л. А.* Ідея церковного відродження на сторінках часопису «Христианская мысль» (1916–1917) [Електронний ресурс] / Л. А. Пастушенко // Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство. – 2012. – Т. 128. – С. 64–72. – Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAfr_2012_128_13. – Дата доступа: 05.02.2017.

9. Бойко А. А. Тіні забутих часописів: журнал «Християнська думка» (1916–1917) / А. А. Бойко // Українська журналістика: умови формування та перспективи розвитку. – Черкаси, 2007. – С. 374–377.

10. Бойко А. А. Преса православної церкви в Україні 1900–1917 рр. Культура. Суспільство. Мораль / А. А. Бойко. – Д. : Вид-во Дніпроп. нац. ун-ту, 2002. – 302 с.

UDC 007 : 304 : 070

Revolution and personality (on the publications of the periodical «Christianskaia mysl / Christian Thought» of 1916–1917)

Boiko Alla, D.Sc. (Philology),

Taras Shevchenko National University of Kyiv, The Institute of Journalism, 36/1, Melnykova St., Kyiv, 04119, Ukraine, e-mail: boyko_alla@ukr.net

The periodical «Christian Thought», published in Kyiv in 191–1917, is being explored. The purpose of the article is to provide an objective coverage of the socio-political events of the times mentioned in this publication. It is emphasized that this magazine was one of the few publications of the time for the intelligence. Its authors were Professors of the Kiev Theological Academy and the University of St. Vladimir, known at that time by journalists, philosophers and literary critics. This publication is a vivid example of analytical journalism.

The article focuses on the nature of the coverage of political (revolutionary) events since the publication of the journal. The dynamics of development and changes in the views of the authors and the editorial team in the aspect of the concepts of social development and the existence of the church in the state are considered and analyzed. The periodization of this edition is offered: the pre-revolutionary period, revolutionary, post-revolutionary. A feature is provided for each period based on publications in this magazine. It is emphasized by the consistent criticism of popular socio-political and economic ideas that were popular at that time, in particular Marxism. The problems raised in the «Christian thought» are highlighted, namely: person – society – state; personality and religion; philosophical and ethical problems of good and evil; various aspects of literature, art, culture. The expediency of the death penalty; family relationships, love, gender issues, etc. It is argued that the conceptual basis of all articles was the formation of a personality, the protection of its interests. It turns out that in the magazine were violated and at the deep philosophical level there were discussed urgent issues, the comprehension of which is relevant for the present. The Conclusions support the idea that the «Christian Thought» magazine is the property of the Ukrainian history of journalism and culture.

Key words: periodical «Christianskaia mysl / Christian Thought», religion and philosophical magazine, revolution, personality.

Тени забытых часописыв Революция и личность (по материалам журнала «Християнська думка», 1916–1917)

Бойко Алла

Исследуется периодическое издание «Християнська думка», которое выходило в Киеве в 1916–1917 гг. Целью статьи является объективное освещение общественно-политических событий указанных времен, которые отобразились в этом издании. Отмечается, что этот журнал был одним из немногих тогдашних изданий для интеллигенции. Его авторами были профессора Киевской духовной академии и Университета Святого Владимира, известные в то время публицисты, философы и литературоведы. Это издание является ярким примером аналитической журналистики.

В статье акцентируется внимание на характере освещения политических (революционных) событий времен выхода журнала. Рассматривается и анализируется динамика развития и изменений во взглядах авторов и редакционного коллектива в аспекте концепций общественного развития и существования церкви в государстве. Предлагается периодизация этого издания: предреволюционный период, революционный, постреволюционный. Предоставляется характеристика каждому периоду, которая основывается на публикациях в этом журнале. Отмечается последовательная критика популярных в то время общественно-политических и экономических идей, в частности марксизма. Освещаются проблемы, которые разрабатывались в «Християнська думка»: человек - общество - государство; личность и религия; философско-этические проблемы добра и зла; различные аспекты литературы, искусства, культуры; смертной казни; взаимоотношения в семье, любовь, проблемы пола и др. Аргументируется мысль о том, что концептуальной основой всех статей было формирование личности, защита ее интересов. Отмечается, что в журнале на глубоком философском уровне обсуждались неотложные вопросы, осмысление которых является актуальным для нынешнего времени. В Выводах доказывается идея о том, что журнал «Християнська думка» относится к украинской истории журналистики и культуры.

Ключевые слова: журнал «Християнська думка», религиозно-философское издание, революция, личность.

1. Patriarch Kyryl accused intelligentsia of revolution of 1917, available at: <https://www.svoboda.org/a/28397883.html> (accessed 5 February 2017).
2. Ulianovskyy, V. I. (1997), Church in the Ukrainian state of 1917—1920, Kyiv, Book 1: The age of the Ukrainian Central Rada, Book 2: The age of Hetmanat by Pavlo Skoropadskyy.
3. Mozhova, N. H. (2004), Kyiv Religion Academy, 1819–1920. Philosophical heritage, Knyha, Kyiv, 320 p.
4. Aliaev, H. E., Emelianov, B. V., Sukhodub, T. D., Mozhovaya, N. H. [and others] (2010), On religious philosophers in Russia and Ukraine: personological essays, ASMY, Poltava, 240 p.
5. Zenkovskyy, V. V. (2011), Five months in power: memories (ed. by M. A. Kolerov), Publishing House REGNUM, Moscow, 648 p.
6. Filippenko, N. H. (2007), «Kyiv religion and philosophy society (1908–1919): contours of the history», Vestnyk Russkoy khrystianskoy humanitarnoy akademiyi [Bulletin of the Russian Christian Academy], vol. 8, № 1.
7. Filippenko, N. H. (2009/2010), From the history of the organization to the history of ideas: KRFO (1908–1919) under the rule of V. Y. Ekzemplaryskyy (autumn 1912–1916.), Christianskaia mysl, № 5, pp. 213–231.
8. Pastushenko, L. A. The idea of Church Renaissance on the pages of the magazine Christianskaia mysl (1916–1917), available at: [file:///E:/NaUKMAfr_2012_128_13%20\(1\).pdf](file:///E:/NaUKMAfr_2012_128_13%20(1).pdf) (accessed 15 February 2017).
9. Boiko, A. A. (2007), «Shadows of the forgotten magazines: the magazine Christianskaia mysl (1916–1917)», *Ukrainian Journalism: terms of forming and prospect of development*, Cherkasy, pp. 374–377.
10. Boiko, A. A. (2002), Press of Orthodoxy Church in Ukraine, 1900–1917. Culture. Society. Ethics, Publishing House of Dnipropetrovsk national University, Dnipropetrovsk, 302 p.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2017